

تەكىنەئى گۈپانھو لە
ۋەئى ھونھرى چەلۇڭى نويى كوردىا

پ.ى.د. ئىسماعىل ئىبراھىم سەعىد

ثىشەتكى

خەباتى بىوضانى كۆمەلآنى خەلکى كوردىستانى باشدور لە ميانەي رىبازى
ئىرۇزى كوردايەتىدا بىر جەستە بۇو، ئەمەش ھەر رەستە بۇوە مايەي وشىارى
رەلەكانى ئەم طقىلە، بەلام لە ھەمان كاتدا بەھۆيە توە كارەساتى طقورە و طرانى
لىكەتوە توە، لاوان طيانى خؤيان بەخت دەكىرد و دايىك جەرتەپ دەسۋوتا و ذن و
مندال بىسقىر و شوين دەبۇون. رەز دەسۋوتىنرا و شار و طوند و يەران دەكىران
برسىتى و نەبۇونى ببۇون بە بەشى ھەرە زۇرى رەلەكانى ئەم نەتەمۆيە... طشت
ئەم كارەسات كارىانە بۇونە كەرەستەي بابەتى ضىرۇركى بەتىز. ضىرۇكنوسانى
كوردىش و يەراي ئەقۇي لە ماۋىي ثىش راڭرىندا لە رېطاي ھىماۋە و بە شىۋىي
ناراستەخۇ طوز ارشتىان لىدەكىرد و تارادىتەك تەكىنېكى نويىان ئىرە توەكىرد،
تەنانەت لە نىبەي یەكەمىي حەفتاكانى سەددەي رابوردوودا كاتىڭ كەمش و ھەۋاي
رامىاري لەبار بۇو، ئەندەبىاتى كوردى بە قۇناغىكى نويىدا تىتلىرى، ضىرۇركىش
طقاشەتىدانى بە خۇۋە بىنى و ئەم دىاردەقىيە بە رەوونى ئىۋە دىيار بۇو، بەلام لە دواي
راڭرىنى سالىي (1991) قوە و لە سايەي ئازادىدا زەمینەتەكى لەبار بىرتابو بؤ
نووسقرانى كورد، ئەقۇ بۇو راستەخۇ و بەقىي سانسۇر دەستىيان بە نووسىن كرد و
توانىيان سوود لە كەرەستە خاۋە كەلەكە كراۋەكانى سالانى ئىشىو بىبىن و بىانكەن
بە بابەتى ضىرۇركى ھونتەرى. ثەرە بە توانستەكانى خؤيان بىدقەن و رىبازى نوي
بىترەن بەقىي ئەنداھىن ئىشكەمش بىقىن. لە ھەمان كاتىشدا ئەم بىرەتەمانە
بۇونە كەرەستەي بابەتى لىكۈلەنەتەي زانستى لەسەر ئاستى نامەي ماجستىر و
دوكىترا.

ئەم تۆیەنەۋەش (تەكىيى طېرانقا لە وىنەي ھونەرى ضىرۇكى نویى كوردى كوردىستاني باشۇر / 1991-2003) لايەنەكى شىكىرىنىۋەي ئەن داهىنانە لەخۇدە طریت، ئامانجى ئەمە بىسەلمىنى ضىرۇكنووسانى ئەم سەردىمە ئەم ھونەرقىان لە دارشتىي ضىرۇكى كوردىدا بەكار ھىناوا و، ئەم ذانرا طەشەسەندىكى بەرضاوی بە خۇوة بىنیو.

لە راستىشدا بىرۇكەي تۆیەنەۋەكە لە نامەيەكى ماجستىردا بەرجىستە بۇۋە كەوا بەسەرثىرەتلىك خۇم و ئامادەكىرىنى خويىندىكى (سامان مەممەد عەقلى) بە ئەنچام طەپىەنراوا و لە سالى (2008)دا ڭلەي ناياب ھەلسەنطىپەنراوا.

ئەم تۆیەنەۋەية كە رىبازىي و ئەسفي شىكارىي تىا ئىرۇ كراوا، لەم ئىشەكىيە و ئەم ڭىچ ئەمەرەتىي خوارقا و ئەنچام و لىستى سەرضاوەكان و كورتەقىتەك بە زمانى عەرەبىي ئىشكەنزا:

- (1) بايەخى طېرانقا.
- (2) جۈرەكани طېرانقا.
- (3) ھۆيەكاني طېرانقا.
- (4) تەكىيى تاكىدەنطى (فۇنۇمى) و كۈدەنطى (ئۈلۈفۇنى).
- (5) كاتى طېرانقا.

بۇ دوو ئاتكىرىنەۋەي مەبەستەكەنلىش كۈمەلەك نموونە لە بەرھەمەي ضىرۇكنووسانى ئەم سالانە خراونەتتە بەرضاو. لە ئەنچامى تۆیەنەۋەكەشدا بە ئىي رىبازىي زانسى ڭۈختەي ئەم بۇضۇونانە خراونەتتە بەرضاو كە تۆيدەر بەتىي توانا بۇيان ضۇوة.

تەكىنىكى طىرانتۇ

أ - بارەخى گىرازەوە:

ضىرۇك بىرىتىيە طىرانتۇرى رووداۋەكان، ضۇنکە ((نواندى رووداۋەكان دەطقىيەنى، ئۆويش لەميانەنى نۇوسىنى سەر كاغەزقۇقا))⁽¹⁾، واتە طىرانتۇ ئۇ كۈلەتكە سەرەتكىيەتى كە ضىرۇكى لەسەر بەقدە، لەم طۈشە نېطايەشلىق دەتوانىن بلىين: خالى ھاوېشە لەتىوان بىناتى حىكايەت و ئەفسانە و بابەتە فولكلۇر بىيەكاندا، تەنانەت وينەي نىو ئەشكەمتوەكانىش طىرانتۇ لەخۇ دەطري، لەبىر ئەمە ضىرۇكىنوسى ليھاتوو بايەخىكى زۇر بە تەكىنىكى طىرانتۇ دەدا، ضۇنکە طىرانتۇ بە بىنەماي سەرەتكى و ئىتۇقىي ھونەرىبۇونى ضىرۇك لىك دەدانەتۇ كە هەرتىيز ناكىي ضىرۇكى لى بىيەش بىت لەبىر ئۆقىي تىرىكە لەتىوان ضىرۇكطىرۇقۇ و خوینەردا، كەوا ئەقىتۇي بېرىپۇضۇنەكان ئىيەتلىقىنى تا بىورۇذىنىي و ھەقلىوبىستى لا دروست بىكەت.

ب - جۆرە كانى گىرازەوە:

1- ضىرۇكطىرۇقۇي ھەمووشىزان: لە دەرقۇقىي ضىرۇكەتىي و لە سەرچەمى شارەزايىه و زىاتى راناوى كەسى سىيەتىي تاك و كۇ (ئەمۇ - ئەمان) بەكاردەھىنیت، ئەمەش ئۆقەندى ئەتمىي لەقطەن ضىرۇكىنوسدا ھەقىيە.

2- ضىرۇكطىرۇقۇي ھەمانشىزان: ئۆقەندى كەسانى نىو ضىرۇكەتىي دەزانىت، ضۇنکە يەتكىكە لەوان و لە كەسى سەرەتكى ئىكىدىت و لەناۋۇقۇي ضىرۇكەتەدايە و، بە زۇرىش راناوى كەسى يەتكەمى تاك (م - ين) بەكاردەھىنرېت بۇ ئەم جۇرە طىرانتۇقۇيە.

3- ضىرۇكطىرۇقۇي كەمشىزان: ئەميان لە كەمسە سەرەتكىيەكان كەمتر دەزانىت و لە رىيەتى بىنин و بىستىنۇ زانىيارى و قىردىتەرىت و لەناۋۇقۇي ضىرۇكەتەدايە⁽²⁾.

لە ضىرۇكى (ضەقىرە وشكەكان)دا، ضىرۇكطىرۇقۇ لە دەرقۇقىي ضىرۇكەتەكتۇ و لە رىيەتى راناوى كەسى سىيەتەتۇ و ئەسفىكى ئۇ كەسانە دەكتات كە لە ناشىنى تەرمەكتەدا بەشدار بۇونە و بىر و بۇضۇن و تىرۇانىنیان دەختەقىرو بە راناوى كەسى سىيەتى كۇ (يان)، ئەم ئەركە بە ئەنچام دەطقىيەتىت ((ھەممو ئۆوانەتى بەشدار بىيان لە ناشىنى تەرمى ئەمۇ ئىياۋەدا كەرىبۇو، تا ضەند سالىكىش دواى ئۆقە باسى ئەمۇ بارانە زۇرەتىان دەكىر كە لەم ئىوارە درەنەتكەدا بە سەقىياندا بارى⁽³⁾)), هەتروەها ذىنەك وەكۇ ضىرۇكطىرۇقۇي ھەمانشىزان بەندواۋۇقۇيە و بە شىۋىتەتكى ناراستەخو، ئەمەش شىتىكى نوئىتە و جوانىيەتكە بە ضىرۇكطىرۇقۇ دەدرېت بە دوايدا دېت ((ذىنەك

⁽¹⁾ د. ئىسماعىل ئىبراھىم سەعىد، ئەتقىبىي رۇذنامەتتۇرسىي كوردى بەغا (1970-1974) قۇناغىكى نوی، دەزطاي رۇشنبىرىي و بلاوكىر دەنەتۇرى كوردى، بەغا، 2005، ل345.

⁽²⁾ شەرىز ساپىر، بىنای ھونتىرىي ضىرۇكى كوردى - لە سەرقەتاوا تا جەنطىي دووەمىي جىهانى، دەزطاي ضات و بەخشى سەقىدم، سليمانى، 2001، ل214.

⁽³⁾ سىامەند ھادى، كۆمەلە ضىرۇكى (يادقا تەرىيەكانى كۈلانىكى خاثوركرار)، بىنكەتى ئەتقىبىي و رووناڭبىرىي طەلاۋىذ، سليمانى، 2006، ل21.

هەموو جاریک بە طیرانقەوە دەبىطىرایتۇ ئەنەنەن شۈرگۈرۈتۈمە (...))، هەقروەلە ئەتكىنەكىي دىكەش كىوازىات سىمايەكى رۈذىنامەتتۇسىي ھەقلە طېرىانقۇدا، ئەقىش ئىشىخىستى و تەقى ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىترانە ناراستەخۇ ناوھېنارى ((رەقەتە ئەنەن ئىياۋە تا رۇزى قىامتى هەنر بە تەرى بىمىئىتەتو ئىياۋى دواي طیرانقەوە لە طورستان واي طوت))، ئەنچىا درىيە بە طېرىانقەوە ضىرۇكطىرۇقۇ دراوا لەلایەن ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىترانقەوە، ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىتران بە ئامرازى نەناسراو و بە راناوى كەتسى سىيەمەنى تاكى نادىيار دەخراروا (ذىنەك ... ئىياۋىك).

لە ضىرۇكى (ئەتراوېزقانى ئەتەرۇنە) ⁽⁴⁾، ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىتران كە كەتسى سقۇرەكى ضىرۇكەتەقىيە و بە راناوى كەتسى يەكتەمى تاك (م)، دەست بە طېرىانقەوە رووداۋەكان دەكەت ((سەعات ضوار و نيوى بەيانى بۇو، لە ناوجى رەقىي بۇومقاوە، جانتاكەم ئىضايىتەتو...))، بەلام لە ئەتكىنەكىي نويدا، ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىتران بە راناوى كەتسى سىيەمەنى تاكى نادىيار و، بىرۇتە ئەتراوېزقۇ و لەپۈۋە طېرىانقەوە رووداۋەكان تەقاو دەكەت و باكىطراو ئەندى يان رابردوو كەتسى سقۇرەكى روون دەكەتە ئەنەن دەلاشىاط بە دواي ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىتراندا و لە ئەتراوېزقۇ و بە دايەلۇ طېڭىك دەطەقىرىتە ئەنەن ضىرۇكەتەكە و ئاشان بەردىۋامبۇون لە طېرىانقەوە ، ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىتران دەيتەئارا وە كە ضىرۇكطىرۇقۇ دووقۇمى ئەمانشىتران، ذىنەكى دانىماركىيە و لە فارطۇنى شەمەنەنەققەكەدا يەكەدە طەرن لە طەقل ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىترانى يەكتەمدا (كۈرۈد)، ئەمانشىش طۈرانكارىيە و بېسقىر ضىرۇكطىرۇقۇدا ھاتۇن.

لەلايى عەتنا مەممەد و لە ضىرۇكى (رېطة مردووەكان) ⁽⁵⁾، جەلة لە بۇونى ضىرۇكطىرۇقۇ ئەنلىكى تر، شىءۆ و ئەتكىنەكى نوي بە ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىتران داۋە، واتە و تەقى ضىرۇكطىرۇقۇ ئەتكىنە ئېش دەستىشىانكىرىنى ضىرۇكطىرۇقۇ خىستۇرۇ: (- ئەنم رېيەتىيە سەقىيەت سەر دۈزەخ! دەيانزانى، بەلام يەتكىك بە دەقەنلىك بەرز و تېقۇ، تا دىلنىا بېقۇ ئەنەن دوو جۈر شىءۆزى طېرىانقەوە ئەمانشىترانى ئەنەن دەقەنلىك بە ضىرۇكطىرۇقۇ ئەنەن كراوا و ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىترانى تىبا بەندى ناڭرىت.

ج - شىوازەكانى گېرەزە:

طېرىانقەوە بەثىي ضۇنۇتىي طېرىانقەوە رووداۋەكان و رادە و ثانتايى و ئازادى طېرىانقەوەكان و تىكتىلۇونى ضىرۇكنووس، ضەند شىءۆزىكى لي دېبىتەتو، لەم رووقۇ رەخنە طرى رووسى ئۇماشفسكى دوو جۈر شىءۆزى طېرىانقەوە دىيارى كردوو:-

1- شىءۆزى طېرىانقەوە بابەتى (Objective): كە تىايدا نۇوسقىر ھەموو شىئەك دەزانىت بە بىرە نەھىيەكانى كەتسى سقۇرەكىشە.

2- شىءۆزى طېرىانقەوە خودى (Subjective): لەم شىءۆزەدا لە رېطاي ضاوى ضىرۇكطىرۇقۇ شوين طېرىانقەوەكە دەكتەوين ⁽⁶⁾. ئەم دوو شىءۆزەش تايىتەنەن خۇيان ھەقىيە، لە بابەتىدا واقىعىتى زىاتر بەندى دەكتەن و لە رېيەتى راناوى (ئەن - ئەنوان) جىيەجىي دەكرىت، لە خودىدا لە رېطاي راناوى (من، ئىيمە) جىيەجىي دەكرىت و دەستىۋەردانى ضىرۇكنووسى تىبا بەندى دەكرىت و زانىارىيەكى فراوانىش دەبەخىشتى، ((لە شىءۆزى طېرىانقەوە بابەتىدا بەھۆى

⁽⁴⁾ فەرەنەن ئېرىبال، كۆملە ضىرۇكى (ئەتەتە خۇرەكان)، دەزتايى ھاموون، 2005، ل. 6.

⁽⁵⁾ عەتنا مەممەد، ضىرۇكى (رېطة مردووەكان)، طۇظارىي (رەمان)، ڈىمارە 13، سالى 1997، ھەقولىر، ل. 170.

⁽⁶⁾ د. شوكرييە رسۇل، ئەتكىنەكى طېرىانقەوە لە ضىرۇكەتەكانى (مارف بەرزاڭىي)دا، ضاچى يەكتەم، يەتكىتىي نۇوسقانى كورد - لقى كەركوك، 2005، ل. 54.

نووسفره، لة ریطای ضیرؤکطیره، هتمووشترانه، شوین طیرانه، دکتوین، بهلام لة شیوازی طیرانه، خودیدا به هؤی ضیرؤکطیره و لة ریطای شاکهسته، یان لة ریطای هتر کھسیکی دیکتی ناو ضیرؤکهکته، شوین طیرانه، دکتوین⁽⁷⁾)، دبیت نهونش بیلین که ٹیشتر شیوازی طیرانه، باهقی بالادست بوجه، بهلام (شیوازی طیرانه، باهقی کشاوه دواوه، دوای نئو طورانکاری، بمسنر شوینی ضیرؤکطیره و ضمانتی نئو زانیاری، بیانه، دقرباره، کتس و رووداره کانی، دقزانیت و هقلسوکه توکردنی لة متداهیکی فراوان و خونقیستن، بکات و شوینیکی دیاریکارا⁽⁸⁾) ل 247، هتر بؤیه لەدوای راثرین شیوازی طیرانه، خودی زاله بمسنر شیوازه، ترداو، لة ریطنه، هتسن، هوش و بیری کخسانی ناو ضیرؤک به وردی و لة ناخن، خراوه، تقوو، بهلام طوران لة تایبیتیکاندا کراوه، نئونیش به بکارهینانی رانوی کتسی دووچمی تاک (ت - نئو) لة شیوازی خودیدا و لة ریطه ضیرؤکطیره، هتمانشترانه، نئمتش بئو نئو تیروانینه، نووسفران دقطه ریتنه، راسته، خو ویستوویانه لە طفل خوینمدا بدین و خویان بکتن به نموونه و خاون نئزموونه، لة شیوازی بابهتیدا بیلایتی و دقرکیبوونی نووسفره، که ریطه ضیرؤکطیره، هتمووشترانه، دقبنیت، دقردکه، نئمتش بئو شیوازی خودیدا تیکلابونی نووسفر لة ریطه ضیرؤکطیره، هتمانشترانه، دبیت، نئمتش لة ضیرؤکیکدا لة هتردو شیوازه، بقى دکتین یان یەکیکان بکاره، هینیت، بة تایبیت نەطفەر شوینی ضیرؤکطیره، یان خودی ضیرؤکطیره، لة هتمانشترانه، بئو هتمانشتران طورا.

سەمدە، هتمانشترانه، دقبنیت⁽⁹⁾ (تەرم) (8) كە لە سالى (1992) نووسیویتی، شیوازیکی خودی بة بکارهینانی رانوی کتسی دووچمی تاک (ت) قوه لة ضیرؤکهکدا و ئاویتەبۇونی لە طفل رېرقۇی رووداوە کاندا رادەطەنیت. لەم ضیرؤکهکدا و لة ریطه ضیرؤکطیره، هتمانشترانه، کە کتسی سەفرە، دقتى بە خستەرروى هتسن و ناخى، کەسەکە دەکات بەرامبەر ديمەنى ھەلەترەن و طواسنە، تەرمەکە و لة ریطە، شوین طیرانه، کەممان دەخات و دەكتەنە، شىكىرىنە، روونكردنە، ناخ و بیرى کتسی سەفرە، کە ضیرؤکطیره، هتمانشترانه ((بیجولە و گو بەردى ضاوت بىریخ خوینە، خاک بة شانازبیتە خوینە، لة باۋەش طرت، تا توانى بئنى كردى...)), هتر لە طفلیدا شیوازی بابهتى بکاره، هینیت ((خاک بة شانازبیتە خوینە، لة باۋەش طرت)), كەواتە لەم ضیرؤکە، هتردو شیوازه، بة بکارهینان، بهلام شیوازە خودی، زالىر كردوو.

رەئوف بیطەرە، لة ضیرؤکی (شاردا⁽⁹⁾، بەشیوازیکی بابەتىانە، تۇ رووداوانە، ضیرؤکە، دەطیرە، لة ریطە، ضیرؤکطیره، هتمووشترانه، ((نئو بەيانىيە، رۇزى ھەينى کە خەلکى لە خەمۇر قورسى شتۇر ابردوويان بەئاطاھاتن و، سەپىرى دیوارى كۈلان و شەقەمەکانيان بة نووسینى نئو و تەمیيە بىنى، زانیيان...)), بەمەش نووسفر واقىعىتى بة رووداۋە، بەخشىو، يان با بلىن لە واقىعى نزىك كردى، خۆى لة ضیرؤکە، بىلایتەن راطرتووە و ریطە، بة كەسەکان داۋە خویان بة شىۋىيە، ئازادانە بدین و رووداۋە کانىش خویان ئاراستە خویان و قەرطەنە، هتر وەها لەم ضیرؤکە، ضیرؤکطیره، هتمانشتران (مندالەكە) (لەلایتەن ضیرؤکنوسنە، شیوازیکی خودى لە طیرانه، خەنونە، بەکاره، هینیت بة بکارهینانی کتسی یەکەمی (م- من)، ((دوینى هتمو ۋىواه طەورە،

⁽⁷⁾ ثەرىز ساپىر، سەرضاوەي ئىشۇو، ...ل 243.

⁽⁸⁾ سەمدە، نمايشى جىستە بىدەنەتكان (كومەلة ضیرؤک)، ضائى یەکەم، بىنکە ئەندەبى و رووناكىبىرى طەلاؤىذ، سليمانى، 2001، ل 99.

⁽⁹⁾ رەئوف بیطەرە، كۆي ضیرؤکە، ضائى یەکەم، دەزطاي ضاٹ و ئەخشى سەردىم، سليمانى، 2006، ل 405.

حکومت بة يەکمەت بالیان طرتبوو قوە بەسەر شاردا دەرؤیشتن، هەریەکەیان بالندەیەکى طەورەی ضننطىز بۇو... منىش وۇڭ ئەوان بالم لى رۇوا بۇو...))، لىرەدا (مندالەكە) ضېرۈكتۈرۈۋە ئەمانشىزانەكە، دوو جۇر ضېرۈكتۈرۈۋە ئەمانشىزان و ئەممووشىزان و هەردوو شىوازەكە بەكاردەھىئىت، ئەماش ستاتىكا يەکى ترە.

د - هۆرەكانى گىراھوھ:

ئەركى ضىرۇڭتىرىقە لە طېرآنەقى ضىرۇكدا، طېياندى باپت و بىرۇكتە ئەتكىيەت بە خويئەر، لەم ئىناۋەشدا شىت بە و قىسە و دايىقلىەت و مەنقۇلۇت دەبەستىت، و ئەتكىيەكىش بەكاريان دەھينىت بۇ رۇونكردنەقى تەواوى لايەنەكانى ضىرۇكتە ئەتكىيەت بە ئەتكىيەكىش بەكارى و ئەسکەرنەقى ئەتكىيەت، دەست لە دايىقلىەت بەرددادا بؤئەقە ئەتكىيەت ئەتكىيەت كەن ئەتكىيەت لە ئەتكىيەت، ئەتكىيەت ئەتكىيەت ئەتكىيەت بە ئەتكىيەت ئەتكىيەت ئەتكىيەت دەبىت و جۇرى ئەم دايىقلىەت دەكەت⁽¹⁰⁾، ئەم دىارىكىرىنىش بۇ خودى سوود بە ئاراستەر رۇوداوەكان و ئىطەپەياندى لوتکە و ئەترەسەتنىان بەقەرقو ماپەستى ضىرۇڭنۇس دەتكەنلىكى.

لىكۈلتۈر بەتىئى ئەتو نەمۇنە ضىرۇكانە ئەتكىيەتى ئەتكىيەتى بەقەرروو:

1 - وقسە:

ئەم ھۆيە بۇ دەرخىستان و رۇونكردنەقى زەمینە يان سىماي هەتتەن و رووكتەش و ناۋەقى ئەتكىيەت كەن و شەتكەنانە و لەقطەن طۈرىنى شىۋاز ئەكانى طېرآنەقى دەطورىيەت، رۇونتر بلىيەن لە شىۋازى بابقىيدا هەتىر بە وقسە و لە رىيەتى ضىرۇڭتىرىقە ئەتكىيەت دەكەن، بەلام لە رەقۇشتى ئەتكىيەت كەن و كات و شۇينى رۇوداوەكان بە رووكتەش بەقىچەستە دەكەن، بەلام لە شىۋازى خودىدا و ئەسفەتكە دەطورىيەت و لە رىيەتى ضىرۇڭتىرىقە ئەتكىيەت دەكەن، بەلام لە نزىكى لە ئەتكىيەت ئېتكەنلە كەندا رۇانىن و بارى دەررۇونىيان دەبىت و زىياتىر ناخى ئەتكىيەت كەن بە دىار دەخەرىت و دەبىت بە بەشىك لە شەتە و وقسە كەندا.

شىرزاد حەسىن لە ضىرۇكى (ئىرەئەتكەنى ئەواران) دا⁽¹¹⁾ كە لە سالى (1997) نووسىبىيەتى، وقسىكى خودى كار و رەفتارى كەنسى يەتكەنى ضىرۇڭتىرىقە دەكەن لە رىيەتى ضىرۇڭتىرىقە ئەتكىيەت، بە راناوى ئەتكەنى يەتكەنى تاك (من)، وقسە لېرەدا وقسە دېمەن و كەتسايىتى شارە و ئەتھۇۋەستە بە مەدقىتىيەتەقى، ئەتماش جۇرىكى ترى وقسە لەدوای راثقىرىنەقى و، نووسقەر لە رىيەتى ضىرۇڭتىرىقە ئەتكىيەت دەكەن ئەتكەنى وقسە ناخى كەنسى سەرتەكى دەكەن، بەقلۇك وقسە خېزانەتكەنى دەطريتەقى ((من ئاڭتىرىن خۇلارىدۇ... شار دەكتەت، من نەڭ هەتىر خۇم... بەطرە باۋىكىش تىر لە سى سال زېلرېنى ئەتماش شارە بۇو، ئەقەيان ميراتە و بە تايەفە ماۋەتەقى، طوايە ئەم و وقاتى باشىرمەن لەقطەن بەراكەنى بە شەق دەي...)). عەقىتا مەممەت تەتكىيەكى تىر بەكاردة ھەنپەت لە ضىرۇكى ((رېيەتە مردوو ئەكان) دا⁽¹²⁾ و بە ئاۋىتەكىدىن وقسە لەقطەن طېرآنەقى دەكەن، وينقىتى بىزۋا و دروست دەكەن ئەتكەنى وقسە ئەتكەنى جوولتدار دەبات، ئەم وينقىتىش دەتوانىن ناوى بىنېن وينقىتى طېرآنەقى، ضونكە شەتكەنان لە حالەتى بىزاوتتىدان، بەلام لە وينقىتى وقسە شەتكەناندا حالەتى جىتىپىرى بەندى دەكتەن، ھەر بؤيە وقسە لەم ضىرۇڭتە با ئەتكەنى فەلسەتفى وشىعەرە لە شىۋاتى خەتوندا دەست ٿىدەكتەن ((رېيەتەكەن بەتىپى خەتون درىېد بۇو بۇونەقى. ئەمان لەتىش زماندا كېشان، لەتىش وشەدا بە دەشتەكەندا، بە ضيا و لېوار و جۇطالەكاندا خزان)) و، ئەم شۇينەتەن كە ضىرۇڭنۇس وقسە كەدوو ئەتكەنى طېرىمانكراوة و لە ئەندىشەدانى نووسقەردا.

⁽¹⁰⁾ دېشۈكىيەر ئەرسول، تەتكىيە ئەتكىيەت لە ضىرۇڭتەكەن ئەتكەنى (مارف بقىزىنچى) دا،... ل. 61.

⁽¹¹⁾ شىرزاد حەسىن، كۆملە ئەتكىيەت كەندا، دەزىلى ئەتكىيەت كەندا، دەزىلى ئەتكىيەت كەندا، 2005، ل. 395.

⁽¹²⁾ عەقىتا مەممەت، ضىرۇكى ((رېيەتە مردوو ئەكان)، طۈظارى ((رامان ()), ذ(13) ، .. ل. 170).

سەممەد ئەحمدە لە ضىرۇكى (ئەلقەتى بۇوكىنى) ⁽¹³⁾، بە شىوازىكى خودى طېرانقاوە و لە رېطەتى ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىزانتۇ، سەرقەتايى ضىرۇكەتكە بە وەسفى كار و رەفتارى براكتەلى لەقطقەل رېبواردا دەست ئىدەكتە، كە لە ناۋەرۇكدا مەلمانى ئىرەكانە بۇ لەناوېرىنى يەكتەر لە شەرى ناوخۇدا، ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمانشىزان لە تەمەنلى ئىنج سالىدا بۇوە، واتە ئىنج سالىي حۆمرانى حۆرمەتى هەرىمى كوردىستان، ئەم وەسفە و وەسفىكى ئاسايى كەسىكى ئاسايى نىبىء، بەڭلۈ ئەم كەسانە بۇ خۇيان رقمىن و كەسەتكەش هەر رقمە ((كەنگە سەرقەتى برام ضەقۇكەتى لە ملى رېبواردا ضەقاند (من) تەمەنلى تەنھا ئىنج سال بۇو. لەبن ئىرەدارەتكەتى بەر مالى خۇماندا لەقطقەل بۇوكە شوشتەكتەدا خەرىكى طروطال و طەمەتكىردن بۇوم)), ئەمە وەسفىكە لە ناواخىدا، رىسواکردى باوكسالارى و رىسواکردى شەرى شۇومى ناوخۇيىشە.

2 - دايەتلىط:

دانوستاندىن ئە تويد و طفتۇطۇ ئىوان دوو كەمس يان زىاتەر و بە شىۋىيەتكى لۈجىكى و اتادار و بە ئەپىرىقۇكىنى رېزمان بەقىيەتى ((طرنطىز ئامرازەكانى ضىرۇكنووسە كە خاۋەتنى تايىەتەندى خۇيەتى و كەسىتىيەكان دىيارى دەكتە، و بە خويىنەرپاران دەناسىنەت، ھاۋاكارى وەسفى و شىكىرىنقاوە و ھەموالى طرنطەلە وينەكاندا بەرچەستە دەكتە)) ⁽¹⁴⁾، هەر بۇيە لە رېطەتى دايەتلىطۇ شىۋى و اقىعىيەتىكى بە ضىرۇكەتكە دېبةخشىت و بارى دەرۋونى و كۆمەلائىتى و سىياسى و فيكىرى كەسەتكەن دەرەختەن، تەنانەت لە دايەتلىطدا زىاتەر سىيامى رۇمانىتىكى بەدىيارەتكەتى كەنگە لەنیوان دوو عاشقە رۇودەدات، ئاشان رېرەقوى رۇوداۋەكان لەبن بەستى رەز طار دەكتە و جۈلەتەكىان ئى دېبةخشىت. لە ضىرۇكى دواى راڭەرپىندا، جىاواز لەتىش راڭەرپىن، دايەتلىط لە ئاستىكى بەرزراداھى و ئاراستىقىكى ترى و قەرطەنۋە، ئەتەر ئىشىتەر وشە و رستەكانى دايەتلىط سادە و ساكار و فەرەھەنطى و حەققىي بۇون، بەلام لەدوای راڭەرپىن وشەكان ثرواتان و كېلىتەتى و اتاكان دەقۇزۇقاوە و سىيامىكى فەلسەتفى و زمانىكى شىعەرى لەخۇدەطەن، بە شىۋىيەتكى ئۇخت و رەفوان بەرچەستە دەبن.

لە ضىرۇكى (طەمە و طرپان) ⁽¹⁵⁾ ئەم دايەتلىطە ئىوان (من) كەسى سەرقەتكى و (شازادە) خۇشەتوستىدا بەكتەن: ((من ويسىتم هەترضۇنىك بىت لە مەقبەستەتكە دوور بەخەمەتە و، بەنیو يادطارە خۇشەكانى لەقە و بەرمانقاوە بىھىنەمە ئاو ذۇورەتكەم:

- لە بېرەتە لە كەنارى رووبارەكتەدا دانىشتبولۇين تەماشى ئەشىنەتلى خۇرى ناو ئاۋەكتەمان دەكىد؟ ئىم و تىت، دەلىي تۈيان خستۇتە ئاو بەقەمەتكە بىنۇيىتەر بەنەن ئەمەن ئاردوویت.

- ضاڭم لە بېرە، كەۋاڭ ئۆز لە خەتىالى خۇتدا بۇو بۇويتە ئەم ضاۋەتى بە تەمنىا من لە بەقەمەتكەدا بىبىنەت،..). لەدوای راڭەرپىن دايەتلىطى ناراستەخۇر زۇر ھەست ئىدەكتە، كە ئەم دايەتلىطە لەنیوان دوو كەمس يان زىاتەر لە رېطەتى وشەكانى (وتى، وتىان، ئەم و تى، واي و ت...) و دەقاوەدق قىسى كەسەكان و قەرەطەرىت و وەتكو خۇرى دەيانطىرەتتۇ. سىامەند ھادى لە ضىرۇكى (ضەقەرە وشەكان) دا زۇر بەتكارى دەھىنەت ((ثىاۋىك دواى دوو ھەفتە تىتەر بۇون بەسقەر ئەم ئىوارقىدا دەيىطوت. ئەم ئىوارقى زۇرم لە خەلکەتكە كەردى...)). لېرەدا دەرەتكەتىت كە ناۋەرۇكى دايەتلىتكە ئەمۇقتىدە بە رابردووقا ھەقىيە لەتەپە و قەرطیراوا و لە كاتى ئىستاي طېرانقاوە، ضىرۇكطىرۇقۇ ئەمۇوشىزان دەيخاتە ئاو دەقە طېرراوەتكە، بەمەش مۇركىكى

⁽¹³⁾ سەممەد ئەحمدە، كۆملەلە ضىرۇكى (نمايشىي جەستە بىدەقەتكەن)،...ل.65.

⁽¹⁴⁾ برنارد دى فوتۇ، عالم القصە، ت: د.محمد مصطفى هدارە، ط1، القاھرە، 1969، ص267.

⁽¹⁵⁾ رەئۇوف بىطىرە، كۆملەلە ضىرۇكەتكانى،...ل.396.

هەنۇوکەپى و قىردىقلىرىت، والە خويىنەر دەكەت ھەمىست بىۋە بکات كە ئىيىسە تا طفتۇطۇكە ئەنچام دەدرىيت.

3 - مەنلۇط:

ھۆيىتكى ترى طېرالانقاۋىه و رېطەتەتكە بؤ بېرىجەستەكىردى نى دىۋى ناواقاۋى كەسەكانى ضىرۇك، روونتىر بىلەن باشىرىن رېطەتكانى ضىرۇكىنوسە، بؤ شۇربۇونقاۋە بە ناخى دەزرونى كەسەكانى ضىرۇكەكتەدا. مەنلۇط لەپىر ئەقاۋى بایخ بە دىۋى ناواقاۋى مەۋەظەكان دەدات، هەق بؤيىە بە ناواقاۋى يان ناواخۇيى ناوزىد كراوة، لە زەينى كارەكتەر قوە ھەلەدقۇلىت، بېبى ئەقاۋى رېكخىستىنىكى لۈجىكى لە وتنىاندا ئېغىرۇ كرابىت، هەق بؤيىە كەسەكان لەم دۈختەدا بىر لە دەزبرىنى ئەتقىبىء لۈجىكى ناكەنقاۋى، بىلەك بە شىۋىقاۋەكى ھەق تەمكى و بېشىشەكراوا، ھەزەكانىيان بى كۈنترۈل دەزدەتلىرىن، مەنلۇطى ناواقاڭىش، لە سى جۇر ئىكىتىت، بەم شىۋىقاۋە:

أ- مەنلۇگى ناوهكى راستەخۇ: لەم جۇردا ضىرۇكىنوس ھۆشى ناواقاۋى كەسەكانى بە شىۋىقاۋەكى راستەخۇ بېرىجەستە دەكەت، بېبى ئەقاۋى روونكىردىنقاۋە و شىكىردىنقاۋە بؤ رووداۋەكان بکات و نىكەنلەن بە كەشى ضىرۇكەكتە بېت و تايىەتمەندى خۇيىشى هەتى، لەقاۋانة ((بە راناوى "من" من) قەسە دەكەت و كەسىتىتىكى تاك نىشىكەش دەكەت و نەقوونى طوپەر لە وېنە ضىرۇكىيەكتەدا و لەقطەن خۇي يان كەسىك لە زەينى خۇي دەدوی، تاطى لىدەنەكتە رابىدووە يان رانەپىردووە و خالبەندى تىدا ئېغىرۇ نەكراوا و ھۆشى لە حالتىكى لافاپىدا دەبىي) (60).

دەبىت ئەقاۋى بىلەن كە ئەم مەنلۇطە ناواقاڭىتىش و تەك شىۋاز طېرىپەتكە لە دواى راڭتىرىنقاۋە، بایخى زۇرى ئى دراوا بە ھۆى بایتەخدان بە تاك لە بىرى كۆمەنلەن بەقاناخى مەۋەظەلە بىرى جەستە و رووكەمش، ئەمەش نموونەتى زۇرمان لە بارەتىتە هەتى. بؤ وېنە لە ضىرۇكى (زامەكانى من و جاكلەن و سەنەتەكتە) (16)، كە لە سالانى نەقاۋىدا نۇرسراوا، جىاوازى ذىانى ھەنەدران لەنیوان دوو كەسىتى سەرقەتكى بېرلەر دەكەت، بېرلەر لەنیوان رابىدووى (جاكلەن) ئى شۇخ و شەقەنلەن سەرەتكەيدا، رابىدووى (من) ئى كوردى رەزدەلەلاتى كە رابىدووەتكى ثر لە ئىش و ئازار و كارەساتە. ئەم بېرلەر دەش ضەندىن مەنلۇطى ناواقاۋى راستەخۇي لىدەتكەمۇيەتىمۇ ((نامۇ ئىكەلەلە خۇيەم بۇۋە و بە جۇڭەلە و دەمارەكانى لەشىمدا دەھات و دەضۇرۇ، يەكەنەتكى خانەكانى لەشىمى كەردىتە و يېزانە و...)), ھەروەها ئەم جۇرە مەنلۇطە لە ضىرۇكەكانى شېرزا دەتسەنلىدا بە زۇرى بەندى دەكىت.

ب- مەنلۇگى ناوهكى ناراستەخۇ: لەم جۇردا لە بىرى راناوى (من)، راناوى كەسى دووقم و سېيەتمەنەتەكارەھېنرەت و بە شىۋىقاۋەكى ناراستەخۇ ھۆش و ھەزرى كەسەكانى بۇ خويىنەر دەزدەخەتىت، نۇوسەر لە ئامادەتپۇندىدە، ضۇنکە لە رېطەتكە ضىرۇكەتە ئەتمۇوشىز انقاۋە بېرىجەستە دەبىت و، تايىەتمەندى خۇي هەتى. لە ضىرۇكى (سەمفۇنىيائى شارىكى كىت) ئى سەمەد ئەحمدە كە لە سالى (1993) نۇرسىيەتى، مەنلۇطى ناراستەخۇي بە زۇرى بەكارەھىناوا ((دەمبىك بۇو سروشتىت بقۇ قەشقەنطەپە ئەپىپىبۇو، بېرىكى طالىتەنامىز لە دەرەنەن ئەتكەنەتى كەردى، تىزىت بە باران و زەريان دەھات.

(16) سەممەد ئەحمدە، كۆمەنلە ضىرۇكى (نمایشى جەستە بېدەقطەكان)،...ل.28

- کو الرفتو هاره و هەرەشتنان؟ ئەئى ئىبۇن مەرطمان بە طويى طەلا و ضلادا دەضرباند زئور...)) ل141، بە طشتىش دەتوانىن ئەم جۇرە مەققۇلۇطە بە زئورى لە ضيرۇكەكانى محمىمەدە فەرىق حەسەن و شىززاد حەسەندا بەندى بکەن.

ج- مەزەلۆگى خۆدواندن: ئەم جۇرەيان زىاتر لە شانؤدا بەكارەاتووە، بەلام دواتر خزىئارىيە دازنەكەنلىرى ترقىۋە، لە رىيەتىقۇۋە وشەكان بە دەقىقى بەقىز دەخويىرىتىقۇۋە و طەپىمانەتى بۇونى و قەرطىريڭى زئور دەظرىيەت، طۇزارشت لە قۇولتىرىن ھەست و ھەزىز و سۈزە قۇول و نادىيارەكەنلىرى كەسەكان دەكىرىت.

ھەبۇونى خويىنتر يان و قەرطىريڭى زئورى راستى يان طەپىمانكراو بۇ خۇي خالى جىياكەرەتى ئەم جۇرەيە لە جۇرەكەنلىرى تر، ھەمروەها ((خۆدواندىن ناوەرەكى زېقىنى كارەكتەر ئىشىكەتش دەكەت، بەلام ئەق ناوەرەكەتى كە لە نزىك ھۇشقا ھەلقۇلىقۇتىقۇۋە، كە بە ئىيضاھوانتى مەققۇلۇطى ناواكىيە، ئەقى طۇزارشت لە ئەزىزەن دەكەت كە لە نزىكىرىن ناواضەتى "بېھۇش" قوقىيە))⁽¹⁷⁾. ئەم جۇرەيەش لەلائى ھەقىدىك لىكۈلەر بە مەققۇلۇطى درامى ناودەبرىت (ھەرضى ئەقىوەندى بە مەققۇلۇطى درامىيەتە هەمەتى كە بە خۆدواندىن ناسراوە)⁽¹⁸⁾، ضۇنكە ھەممەن سىما و ئەركى سەر شانۇ ئىدا باقىرىجەستە دەبىت و، ((خۆدواندىن، دەربىرىن و دانىشانانى خود بۇ خود و لە ضوارضىبۇيى زىمانە طېتىيەتى ئىوان ضيرۇكەتىقۇۋە و كەسەكاندا بەكارەدەھېنرىت)) ل23.

سەممەد ئەحمدەد لە ضيرۇكى (تىرم) ⁽¹⁹⁾دا كە لەسالى (1992) نۇوسىيەتى، لەم جۇرەى زئور بەكارەتىندا (بە دەقەنلىك و طەپىمانەت خۇت دەدواند و شىۋىقتى بۇ ئەتكەردى - مەرطى توئى كۆستىكى طقورقىيە، ئىستا لە ثىرسەتى توادا دەپىان ضاوا و قىكى سېرىوان خورقىيان دېت، دايىت كۆتۈرىكى رەشۇشە و...))، ئەق دەپىان ضاوا دايىك ئەقۇانى دى. ئەق كەسانقىن كە ئامادەتى ئەق و تانقىن.

ھ- تەكىنلىكى تاكىدەنگى (مۇنۇفۇنى) و كۆدەنگى (يېلۇقۇنى):

لەميانەتى طېرەنەتىدا ضەند تەكىنلىكى بەكارەدەھېنرىت بۇ بەقىرىجەستەكەرنى دەقىقە و سەدادى رووداۋەكە و كارىطەقىيەكەنلى، نمايشكەرنى تىرەوانىنى كەسەكان، ئەم تەكىنلىكەش ((لەلائىن رەخنەتەر مېخانىل باختىن كراوة بە دوو جۇرى سەقەتكىيەتى كە بىرىتىن لە مۇنۇفۇنى و ئۇلۇفۇنى))⁽²⁰⁾. لە تەكىنلىكى تاكىدەنەتىدا (مۇنۇفۇنى) تەنھا دەقىقى كەسەك كە ضيرۇكەتىقۇۋە لە ئارادا دەبىت لە طېرەنەتىدا و طۇشەتىپەتى خۇي بۇ رېرەقوى رووداۋەكەن بەقىرىجەستە دەكەت، بەلام لە تەكىنلىكى كۆدەنەتىدا (ئۇلۇفۇنى)، كۆمەقلىك دەقىقە و راي جىلواز لە كۆدەنەتىپەتىدا بۇ رووداۋەكەن و، طۇشەتىپەتى باقىتە ئەتكەتە دەكىرىت، ئەقىش زىاتر لە واقىعىت نزىك دەبىتىقۇۋە و زىندۇرۇيەتكە رووداۋەكەن دەدات.

شىززاد حەسەن لە ضيرۇكى (شىرى ئەتھۇولەكەنلى ئىواران) دا ⁽²¹⁾، كە لە سالى (1997) نۇوسىيەتى، تەكىنلىكى تاكىدەنەتى بەكارەتىندا و، ھەر لە سەقەتاوا تا كۇتايى تەنھا دەقىقى

⁽¹⁷⁾ نارىن سەدىق مام كاڭ مىرخان، شەققۇلى ھوش لە ضيرۇكى نويى كوردىدا (1970-1980)، نامەتىي ماجستىر، بېشى زمانىي كوردى، كۆلچىي ئەقىرەت (ئىين روشى)، زانكۇي بەغدا، 2004، ل64.

⁽¹⁸⁾ د. نەجم خالد ئەنلوقۇتى، تەكىنلىكى دايىقلىقەت لە ھەقىدى نموونەتى كورتە ضيرۇكى كوردىدا، ض 1، دەزطاي شەققىق، كەركوك، 2006، ل22.

⁽¹⁹⁾ سەممەد ئەحمدەد، كۆمەقلىك ضيرۇكى (نمايشي جەستە بېدەقەتەكەن)،...ل99.

⁽²⁰⁾ فاضل ئامر، الصوت الآخر – الجوهر الحواري للخطاب الأدبي، ط 1، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1992، ص25.

⁽²¹⁾ شىززاد حەسەن، كۆمەقلىك ضيرۇكەكانى،...ل395.

ضيرؤكتيرؤوتى هەمانشىزان تىا بەدى دەكىرىت كە لە رېطەتى راناوى كەسى يەكمى تاكىمە
 (م) دەطىررېتتۇۋە و كەمىسى سەرقى كى ضيرؤكتەكمىهە مەممەد فەرىق حەلسەن لە ضيرؤكى
 (دابەزىن بېرۇۋە لوتكە)⁽³²⁾دا كە لە سالى (1997) نۇرسىيەتى، تەكىنلىكى كۈدەقەنلى بەكارھەنوا
 و هەرىتەكتىقىان طوزاشت و طۇشتنىطا و تېروانىنى خۇئى بۇ رووداۋەتكە دەردەبرىت، كە
 رووداۋى رەشتەبای سلىمانىيەتتە ئەشىيەتتە كە ئەپەن ئەشىيەتتە ئەپەن ئەپەن ئەپەن
 هەممۇشىزان، كەسى تىريش و كە دەقەنلى تر لە ضيرؤكتەكتە ئامادەن و لە ربەطەتى (ثىاوى 1،
 ثىاوى 2، ثىاوى 3، تا دەطاتە ئىياوى 6) و (مندالىي 1، مندالىي 2) ئەتمەنلەكتەتى بەكارھەنوا بە
 طشىنى دەقتوانىن بلىيەن مۇنۇفۇنى و ئۇلۇفۇنى دابەشكەرنى بەكارھەنوانىن بەتىي ضيرؤكتۇس
 دەتەپەت، ضيرؤكتەكانى دواي راڭرىنى شىرزا دەقەن زىياتر مۇنۇفۇنىيە، ھەتروۋەها
 ضيرؤكتەكانى سەممەد ئەحمدە، بەلام ضيرؤكتەكانى ترى مەممەد فەرىق حەلسەن و ھودا
 ئەحمدە سەپتەرى و كاروان عومەر كاڭسۇور ئۇلۇفۇنىيە، ضيرؤكتەكانىشىان ھەردوو تەكىنلىكتە
 لەخۇدة طەرن.

و- كاتى گىرازەو:

ھەممۇو ضيرؤكىكى دوو كات لەخۇدة طەرتىت، كاتى رووداۋ كە كاتى ئەقەنلىدوو خودى
 رووداۋەكانە و، كاتى طېرانقا دەقەنلىقى ئاسۇ و فەزايى كاتى ئەقەنلىقى ئاسىتى دەقى ضيرؤكتەكتە
 ((طېرانقا "ۋەك تۈدۈرۈف دەلىي" زەقەنلى خۇئى و زەقەنلى ئەتو رووداۋى دەطىررېتتۇۋە
 دەرەخات))⁽²³⁾، ھەر بؤيە ضيرؤكتېرىقە كە دیوبىكى نۇرسىر خۇبىتى، لەقانو كاتى
 طېرانقا دەقەنلىقى ئەقەنلى دەكەت و تېكەلىيەتكە لەم رووچە ئەقەنچام دەدات، ئەتمەش
 لەتىنەنوا ئەقەنلىقى ئەقەنلىقى بۇ رووبەرى طېرانقا دەقەنلىقى فەراھەت بکات و ئامانجى ھونقىرى نوي
 جىبىيەجى بکات لە ضيربەخشىن و دروستىكەنلى ئەقەنلىقى جوانقان و ئىكەنۋە طېرىدانى تەنواوى
 لایقەتكەنلىقى رووداۋەكانىدا، بەتمەش كاتى طېرانقا دەقەنلىقى و كاتى رووداۋ جىاوازىيەتكەن تىدا دەبىت
 دەرىزى و كورتىبيان بە ئىضەتوانىيەت كە ئەكتەر ئەقەنلى دەرەخات كات رەقەتىزىكى طەننەتى ضيرؤكى
 ھونقىرىيە، ضونكە ئىيۇقتىيەتكى دوو لايەنلى بە ضيرؤكتەمەتتە كە ئەقەنلى دەدەنلى
 دادەرىزىرەت و كاتىش لەقانو ضيرؤكدا، طېرانقا دەقەنلىقى ضيرؤكىش بېبى دىارىكەنلى كاتەكتى
 نابىت.

كاتىش ئىيۇقتىدە بە رووداۋەكان و كەسەكان و شۇيەنقا دەقەنلىقى، ضونكە رووداۋ بى كات
 نابىت و كاتىش ماۋەتى نىوان كارەكانى رووداۋەكانە و، ھاتنەنشاراي ضەند كەسایتتىيەتكە بۇ نىۋ
 ضيرؤك، شىرازەتى كاتەتكە دەشلىذىنېت، لەپەر ئەقەنلى ئەقەنلىقى ذيانى كەسەكانى تر دەبىت و
 رۆلى نوي دەخاتە ئەتو كەشەتتە و شۇيەنۋە باكتراۋەنلى ئەتو رووداۋانە دەرەخات كە لە
 رېطەتى كاتەمەتتە نويپەر اون.

ھەممۇو ئەمانەش خويىنقا دەقەنلىقى نويپەن بۇ كات ئىيۇيىستە كە خۇيان لە بۇونى
 ضەند ئىيۇقتىيەتكى كات و رووداۋەكان بەرچەستە دەكتەن كەۋا برىتىن لە:

- 1- ئىيۇقتىيەتكەنلىقى نىوان سېىتىمى كاتى بە دواضۇونى رووداۋەكان و رىزكەنلىان لە فەزايى
 دەقدا.
- 2- ئىيۇقتىيەتكەنلىقى نىوان ئەقەنلىقى دەقەنلىقى رىزقەنلىقى رووداۋەكان و درىزى دەقەنلىقى.

(22) مەممەد فەرىق حەلسەن، كۈملە ضيرؤكى (ملوانكتەي سەتىل)، ضاشي يەكمەن، دەزطايى ضاش و
 بالاڭرىندا ئەپەنلىقى ئاراس، ھەولىر 2003، ل 46.

(23) نەتسەن ئەممەد ئەسۋەد، ئەرمۇنى خويىنقا دەقەنلىقى ئەقەنلىقى رەخنەتىي، ض 1، دەزطايى ضاش و
 ئەخشى سەردىق، سلىمانى، 2006، ل 220.

3- ثیو-تندیس کانی بتسهريه کاداهاتن و ثیو-تندیس کانی نیوان تواني دووبار ببوونمهه لة رووداوه کان ء دووبار ببوونمهه لة دقة کهدا. لقم ثیو-تندیس انشدا، ضيرؤکنووسی دواي راثفرین دیان تەكىيکى هونقىرى نوي و سينتمايى بەكارهیناوه و لة رېطەي تەندىشەي نووسەرقوە رېخراون، هەممۇ ئەو ثیو-تندیسانەش بە شیوهی جياجيا و جوراوجور لة ضيرؤکەكاندا و بەم شیوهی بېرجمەستە كراون:

أ. ئاستى ڭۈرىدى:

ڭۈرىدى كاتى بەدواهاتنى رووداوه کانن و ڭۈرىدى كاتى طوماناوي و رېكھستىيان لە ضيرؤکەدا دەطريتتەوە و، ضيرؤکنووس لە رېطەي ضەند تەكىيکى طېرانقاوە، لەساتى طېرانقاوە لە رابردووقة بؤ ئايىدە و بە ئىضىتوانلىقتو دەطۋىزىتتەوە، ئەو تەكىيکانەش بىرىتىن لە:

1- طېرانقاوە يان ڭاشخەرى (Flashback):

راطىتنى طېرانقاوە ماجىراى رووداوه کانە و طېرانقاوە بؤ هيئانەتىاراي يان بىر كەمۇنقاوە رابردوو ((بىر قۇرى مرؤظ تايىەتمەقىدە بە تواني دەنەنەنەپەشپاۋى رابردوو بە طشت شیوازەكانى و، لە هەنر ض تاظىكدا))⁽²⁴⁾، ئەمەش تەكىيکى سينتمايىه و لە فلیمةكاندا بەدى دەكريت و طېرانقاوە بؤ دىمەنیك كە ئىشىر لەو فلیمانەدانەهاتوو يان روویداوه. سوودى ئەم تەكىيکە لە ئىرکىرنەنقاوە كەلەنەكانى دەقەكە و روونكردنەنقاوە رابردوو رەطقزەكانى ضيرؤکەكە ئەنمايشىركەننى ضەند كەسایاچىتكە ئىيەكە كە ئىشىر بوارى نمايشىركەنیان نقبوو. ئەطقىر بروانىنە ضيرؤکەكانى سەمەند ئەحمدە ئەحەمەد ئەكاروان عومەر كاكەسۇر و رەئۇوف بېطقىر دەيان نموونەي لەم تەكىيکە دەبىنەن، ئەمەش زىاتر لە رېطەي دەستەوازەكانى (لە بىرىيەتى، بە خەمەلەدا هات، كەمۇنقاوە خەمەلە، بىرى كەمۇنقاوە) دەتەتار او، بؤ نموونە كاروان عومەر كاكەسۇر لە ضيرؤکى (ماسى)دا⁽²⁵⁾ كە لەسالى (1992) نووسىبىيەتى، لە ضەندىن شويندا فلاشباطى بەكارهیناوه ((لە بىرىيەتى، جارىكىان لەۋانەي بىركاريدا خەمەلە رەئىشىبىو، لە ئىرقلەمەتكە خستە دەفتەرەتكە بېرەتەمى و لە سەرەنەن ئەمەش زىاتر لە رېطەي فلاشباطقاوە.

2- ئىشخەرى (Prolepsis):

ئەمەش تەكىيکى سينتمايىه و ئايىدەخوازى ثیوه ديارە و، لەلايەن كەسى سەرقەكىيەتە ئەنجام دەدىرىت ((كىدارىكى طېرانقاوە و بىرىتىيە لە ھاوردەكىرنى رووداوىكى ئايىدەقى يان ئىشىر ئامادەكىردن بە ئەو رووداوة))⁽²⁶⁾. ئەم تەكىيکەش بؤ ئىشىبىنەيە لەم رووداوانەي كە لە ئايىدەدا روو دەدقەن و لە شیوهى خەمۇن يان ھەنر ئىشىبىنەيەكدا بەتىياردەخرين و حالتىكى ضاۋەروانى لەلائى خوينەر دروست دەكتەن. ئەمە نموونەي زۇرە لە ضيرؤکى دواي راثقىریندا، رەئۇوف بېطقىر لە رېطەي (مندالەتكە) و لە ضيرؤکى (شار) ⁽²⁷⁾دا ئىشخەرى بېتەك بؤ ئايىدەنىي رووداوه کان دەكتەن، لە رېطەي خەمۆتكەي (مندالەتكە) قوا ((مندالەتكە و تى: دوينى لە خەموما

⁽²⁴⁾ نارىن سدىق مام كاك ميرخان، شەققۇلى ھوش لە ضيرؤکى نويي كوردىدا (1970-1980)، ماستەرناما،...ل. 74.

⁽²⁵⁾ كاروان عومەر كاكەسۇر، كۆملە ضيرؤکى (ئەمسىدىلۇن)، ضاشى دووتم، ضاڭخانەي شەستان، سليمانى، 2005، ل. 7.

⁽²⁶⁾ جمیل شاکر - سمیر المرزوقي، مدخل الى نظرية القصة، ط 1، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1996، ل. 76.

⁽²⁷⁾ رەئۇوف بېطقىر، كۆي ضيرؤکەكانى،...ل. 405.

هەمموو ثیاوا طقورەکانى حکومەت بة يەكتەۋە باليان طرتۈۋوچە بېسقى شاردا دەرۋىشىن، هەر يەكتەپان...)، ئەم خۇنەش لە كۆتايى ضىرۇركەكىدا دېتەمى و نەۋەئى نوبىي دواى راثقىرىن يان (مەدالەتكە) جىبەتچى دەكات.

ب. ئاستى ماۋە ئاتەكان:

ئىيۇندەنى نىوان ماۋە ئىرىذقىي رووداۋەكەن و ماۋە ئىرىانەتتەكە رۇون دەكتاتتوقا (لە رېطەتى دوو تەكتىكەت، تەكتىكى خىراڭدىنى ئىرىانەت و خاوكىردىنەت ئىرىانەتتەكە، رووداۋەكەن ھىور و خىرا دەكتىكتەنەت)(⁽²⁸⁾، بەم شىۋىقىيە:

1 تەكتىكى خىراڭدىن: ئەتمەش لە دوو رېطەت ئەنجام دەرىت:-

أ) كورتەنەتتەكە: شىۋىقىيە ئىرىانەتتەكە و ((رووداۋەكەنى ضەندىن رؤز و مانط و سال لە ضەند دېرىيکدا كۆدەكەرینەت بە شىۋىقىيە كورت، بى خزانە نىو ضروېرى يانەت)(⁽²⁹⁾، ئەتمەش بەتىي بايىخى رووداۋەكەن دەبىت و رۇلى لە طوزقەركەن خىرا بە ضەند ماۋە ئىقىكى كاتى دوور درىندى و طرىدانيان كە ضەند كەسایتتىبىكى لاوەكى، ئەتمەنەت سقەتكىشى لي دەكتەتتىدەنەن بەسکەرنىكى خىراي ئەتو ماوانقىيە كە رووداۋەكەنى تىادا بېرىجەستە بۇوة و دەرفەتى درىدەتتىدەنەن نىيە. عەبدوللا سقراچ لە ضىرۇكى (رۇز بەھى رۇز بېيان)⁽³⁰⁾دا، زۇر لە ماۋە ئىرىانەتتەكەنى رابردوى بە تىئەرىنېكى خىرا خستۇتەپەردەست كە رېرقۇي مېنۇوپى و دېرىنى نەتەتتەكە كورد بەم شىۋىقىيە كورت دەكتەتتەكە (كەتەتە خويىنەتتەكە كېنى زەردىشتى و مزدەكى و سېشارە ئاتەشىتەتكەن). دەسنۇوسى موغ و موبەدەكەن ئۆزتەتتەكە. ھەمېشە عەبدالى ھەقتەرسى و يەكسانى و جوانى بۇوم، بؤيە لە ئەتمەنلى يېست سالىمدا بۇ شىكىن و زانستۇقرەترەن رۇوم كردة عېرافى عەجەم. ماۋە ئىقىك لەكەن قەشىتىكى دىيان، لاھوتى كۈنم خويىن و بىرۇم بە عىسائى ھېبا...))، ئەتو رووداۋەنەتتەكە عەبدوللا سقراچ ئامادەيان بۇ دەكتەت، ماۋە ئىرىانەن ھەقىيە، كەقضى ئەم لە ئەرەطراfibka كورتى كردوونەتتەكە.

ب) سريينەتتەكە: كۇداندنەتتەكە و لابردى بېشىكە لە رووداۋەكەنى ضىرۇركەكە، ئەتمەش ((بەخىراڭلىرىن شىۋىقەن ئىرىانەتتەكە دادەتتىتتەكە))⁽³¹⁾ و، لە ضىرۇكى دواى راثقىرىن ئەمە بەتى دەكتەتتەكەن. سەممەد ئەحەمەد لە ضىرۇكى (ئەلقەتى بۇوكىنى)⁽³²⁾دا كە لە سالى نەۋە ئەتكەن نووسىبىيەتى، ئەم تەكتىكەنى بەكار ھېباۋە، ماۋە ئىيازىدا سالى سريينەتتەكە بە هەمموو ماۋە ئىرىانەتتەكەن، لەم ضەند دېرەدا (بېقىي ويسىتى ئىمە، شۇ لە قەتل رۇز، دەست لە ملانى يېڭى بۇون، ئېمەشىان لە ئېمىسى خۇياندا ونكرد، بەم شىۋىقىيە ھەفتە و مانط و سالىان لە سقراچ ئەتمەنمان كەلەتكە كەردى...)).

2 تەكتىكى خاوكىردىنەتتەكە: ئەمە ھىور كەردىنەتتەكە خىرايى ئىرىانەتتەكە رووداۋەكەنەت و لە دوو رېطەت ئەنجام دەرىت:-

(28) جمیل شاکر - سمیر المرزوقي، مدخل الى نظرية القصة، ص 79.

(29) عبدالعالى بو طيب، مستويات دراسة النص الروائى، ط 1، مطبعة الأمنية، دمشق، 1999، ص 166.

(30) عەبدوللا سقراچ، ضىرۇكى (رۇذبة ھى رۇذبةيان)، طۇظارى ((رامان))، ذ (13)، 5/تموز/1997، 103، ل 103.

(31) دېشجاع العانى، قراءات فى الأدب والنقد، ط 1، منشورات إتحاد الكتاب العرب، دمشق، 2000، ص 171.

(32) سەممەد ئەحەمەد، كۆملەتە ضىرۇكى (نمایشى جەستە بىدەقطەكان، ...ل 65).

أ) ديمتن: بريتية لة ((كرداريكي دياريكراو "روداويك" لة كات و شوينيكي دياريكراودا رووداو و ماوهكمى كاريطرى نابيت به ستر شوين و كاتقوه))⁽³³⁾، روونتر بلىين ضركردنقوهى رووداو ئەكانه بة هەممو وردىكارىيەكتۇه، ئەتماش خۇي لة هيئانەئاراي روداويك لة رووداو ئەكاندا دېبىيەتكەن لە ضيرۈكەتكەدا و، بەشدارى خويئرى لى دەكتۈيەتكە، نموونەش لەقىرىن لەم جۈرۈي بەندى دەكتەن. كاروان عومۇر كاكتسور لە ضيرۈكى (جيھان لە فنجانى قاۋادا)⁽³⁴⁾ كە لە سالى (1993) نۇرسىيەتكى، ئەم تەكىنەتكە بەكار هيئاوا لە راستىشدا ((ضيرۈكەنوسانى شەئۇلى ھۆش سوودىيان لەم ئامرازە و قەطىرەت بۇ طواستىقى ئەم رووداوانەتى كە لە ھۆشى كارەكتەردەيە و كە خۇي)).⁽³⁵⁾

ضيرۈكەنوس لەم ضيرۈكەدا كارېطەربۇونى خۇي بة ئەندىبى بىيانى دەخانەرەوو ((بەشىكى كورتە لە ئەخشانىكى خاتوو بىاتریس كۆمۈنچى كە بة ناوېشانى "نىشە و رووناكى" يە بة زمانىكى شىعرى زؤر ناسك باسى سالە روناکىيەكانى نىشە دەكتات)، ئەم تەكىنەتكەش بە تىھەلکىشىردى ئەم كورتە ئەم ضيرۈكەتكەدا بة شىۋىيەتكى ضر و وردىكارىيەتكە ((ھەر كاتە ھەستى دەكىد "زۇردەشتى ئىغەمبەر" ضاوى ھەقىئاوا و ھەنطاو...)), ئەتماش كارېطەربۇون و و قەطىرەتلى لى دەكتۈيەتكە لەلايەك و لەلايەكى ترەۋە بەكار هيئانى ئەم تەكىنەتكە جىطەمى كراوتقا.

ب) راطرن (Pause): ئەتماش تەكىنەتكە ئەرەپىكى ترى طېرانتۇقىيە و راطرتى تتواوى كاتە لەتىنائى و قىفسىرىنى شىتىكدا يان تىر امان لە وينەتك ((ھېوركىردنقوه و بواردانە لە نمايشىرىنى رووداو ئەكاندا بۇ ئىشكەشىرىنى زانىارى وردىرى رووداو ئەكان لەلايەن ضيرۈكطىرۇققۇه)).⁽³⁶⁾

سیامقىند ھادى لە ضيرۈكى (طېرانتۇقىيە ئىياۋىك لە تارىكىدا) كە لە سالى (2002)⁽³⁷⁾ نۇرسىيەتكى، ئەم تەكىنەتكە بەكار هيئاوا و ضەندىن جار ھەقىر لە ضيرۈكەتكەدا دۇوبارا كراوتقا ((ھەر لەسەر كورسىكەتىقىو و كە دىلانقۇقىيەتك، رووى بەرقۇ تابلوڭە و قەطىرە، لەقطەل يەكەنم نىطاي تابلوڭەدا رقتىي تىكضۇو، دىدانەكانى لە سەقىيەتك توند بۇون و ضاوى ضەتى زىاتر كرايەت، ضۇنکە تابلوڭە طۈرانكارىيەتكى طقۇرە بەسەردا ھاتبۇو، وينەتى ئافرەت و ئىياۋى...)، ئەم راطرتىدا دەردىكەتى طېرانتۇقە كە لە طەشەكىردن و قىستاوا و ضاۋارىيلىيۇنقوهى راطرتەتكەتى.

ج. ئاستى بەسەرەتكەدا:

ئەم ئاستە خۇي لە دۇوبارا كەردنقوهى ھەندىك رووداو ئەكانى دەقەتكە لەسەر ئاستى طېرانتۇدا دەبىيەتكە و ((ئەمۇقدى نىوان كردارى طېرانتۇقىيە رووداو ئەتكە و ئىشكەتەنى كاتى رووداو ئەتكە دەردىخات، ئەمەن مەقبىت لە بەدوواھاتنى كات، بزاٹى رېرۇۋى كات بىت، ئەم

(33) ليون سير ميليان، بناء المشهد الروائي، ت: فاضل ثامر، مجلة ((الثقافة الأجنبية))، بغداد، السنة السابعة، العدد(3)، 1987، ص78.

(34) كاروان عومۇر كاكتسور، كۆملە ضيرۈكى (ئەمسىدىلۇن)، .... ل.15.

(35) نارىن سىدىق مام كاڭ مېرخان، شەئۇلى ھۆش لەضيرۈكى نوپىي كوردىدا (ماستىرنامە،....L.80).

(36) عبدالعالى يو طيب، مستويات دراسة النص الروائي،...ص170.

(37) سیامقىند ھادى، كۆملە ضيرۈكى (يادقا قىيەكانى كۈلانىكى خاثوركرار)، يانەتى قىتلەم، ..L.35.

متبعت لة بمسيرداهاتن سروشتى ئەمۇ رېرقۇقىيە))⁽³⁸⁾ و، سروشتى ئەمۇ رېرقۇقىيە سىيەتلىي دەستىشان دەكىرىت:

1- يەكجار بەسەرداهاتن: خستىرۇمى رووداۋەكتەيە لە يەتكەنلەنەندا و ضىرۇكطىرۇقا
يەكجار رووداۋەكتە دەقىقەتىتەوە و بە ئىويىستى نازانىت دووبارتى بکاتمۇ.

2- دووبارتەكىدەنەتەوە بەسەردا هاتن: ئەمەتىش خۇى لە بە كۈمەلەرنى طېرانەتەوە
رووداۋەكتە دەبىيەتىتەوە لە رېطەتى جۈرايەتىكەن شىوازى طېرانەتەوە كەن كەسايەتتىپەكانى
ضىرۇكەنەتەوە و بەم دووبارتەكىدەنەتەقىش، كاتەكان دووبارتە دەقىقەتەوە، بۇ خۇىشى جەختىرىدىنەتەوە
ضىرۇكەنۇرسە و مېقەتىتى ئەمۇ رووداۋە ئىرسىيارىك لای خوینەر دروستبات و بەشدارى
ئىيىكەنەتەوە، لە واقىعى رۇذانە نزىكى بکاتمۇ.
لە ضىرۇكى (ضەقەرە وشكەكانى) سىامەند ھادىدا ئەم تەكىنەتە بەكار ھېنراوا و (ناشتى)
مردووكتە لە ئىوارەتىكى باراناوىدا) كە بۇ خۇى رووداۋىكە و لە كاتىيەك رووداۋە، لە ضەندىن
شويىنى ضىرۇكەنەتەدا و لە دىد و بؤضۇونى كەسانى ناو ضىرۇكەنەتە دووبارتە دەبىيەتى
(ھەمۇ ئەمۇ كەسانى بەشدارىيەن لە ناشتى تەرمى ئەمۇ ئىياۋەدا كەربىوو، تا ضەند سالىكش
دواى ئەمۇ باسى ئەمۇ بارانە زۇرتىيان دەكىرد كە لەمۇ ئىوارە درەقىطەدا بەسەر ياندا بارى)، ئەمەتىش
لە رېطەتى ذىنەك، ئىياۋى، بەتكۈمىق، ئىياۋىك، دايىكى، مەنالەكان، ذىنەكى تەمەن 91 سال، ھەرىتەك
لەمانەتىش لە نىطاي خۇىتە روانىيەتە ئەمۇ رووداۋە و ضەند بارقىيان كەنەتەوە و كاتى
رووداۋەكتەش دووبارتەكراۋەتە لە رېطەتى ضەند سالىكى، ھەنۇوكەتى لە رېطەتى (كاتىيەك، دواى
رووداۋەكتە، ضەند مانطىك، دواى دوو ھەفتە).

3- فرقىي بەسەرداهاتن : لەم تەكىنەتەدا ضىركەنەتە ئەتكى ئەتكەنەتە بە ھەمۇ
رووداۋەكتەيەتە، لە ضەند دىرييەكدا بەتى دەكتەين ((ئامادقۇونى زۇرى كەسەتكەنە لە ھەمان
رووداۋەدا، ئەقەقەتى لە رووی كاتەمۇ درىيەت لەخۇڈەتەرىت، ضۇنکە ضەند بارقۇون لە
ناواخىدا لەخۇڈەتەرىت))⁽³⁹⁾، ئەمەتىش لە ضىرۇكى (طەقەتى طۈرېنەتە قەرقۇيەلەكان)⁽⁴⁰⁾ ئەمۇ
شىرزاد حەستىدا كە لە سالى (2000) نووسىيەتى، تەمۈزىف كراۋە ((ھەمۇ شەتوپىك تا ماندوو
دەقىبىن... تا شىل و شەكتە دەقىبىن، قەرقۇيەلەكان دەتەپۈرېنەتە، ئەمەتىش من لە سەر قەرقۇيەلەكتە ئەمۇ
دەقىقەتەمۇ و... سېتەتى شەتو لە سەر قەرقۇيەلەكتە منىت... ئەمۇ لەسىر ھى ئەم دەقىقەتى و... ئەم
لەسىر ھى ئەمۇ... با بۇمان ھەقى لە شەتوپىكدا سەند جاران قەرقۇيەلەكان بەطۈرېنەتە)، نووسەر لە
رېطەتى وشەتى (ھەمۇ شەتوپىك) و (قەرقۇيەلەكان) و (بەطۈرېنەتە) ضرىبەتكى (كەن) بەھېزى
خستۇتە نېۋە ضىرۇكەنەتە لە بىرى دووبارتەكراۋەتە رووداۋەكتەن، بەمەتىش طېرانەتەكتە لە
رېطەتى (لە شەتوپىكدا) و (سەند جاران) قۆنە و لە كەنداپىكى طېرانەتەپىدا و لە ضەند دىرييەكدا
ھېنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە و رووداۋى باۋى ھەمۇ شەتوپىك دەخانتەرۇو.
بەم شىوەتە دەردىكەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە
زۇرېتى ئەتكىنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە
كە زۇرېتىيان سىنەماپىن، بىيچەتە لە ضەند تەكىنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە
ھەتىيە لەم بارقىيەتە.
ئەمانەشىيان بە مەتىست كەنەتە و بە ھەۋىانەتە كەسايەتتىپەكانى رابىدوپىان بە رووداۋەكتە
طېراۋەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە ئەتكەنەتە

⁽³⁸⁾ د. مراد عبدالرحمن مبروك، بناء الزمن في الرواية المعاصرة، د. ط، مطبع الهيئة العامة المصرية للكتاب، 1994، ص123.

⁽³⁹⁾ جميل شاكر - سمير المرزوقي، مدخل الى نظرية القصة،...ص84.

⁽⁴⁰⁾ شيرزاد حەستىن، كۈمەتە ضىرۇكەنەتە،.... ل402.

ضيرؤكەكانمۇه دەطقىرىتەۋو ((طېرانمۇه بۇ راپردوو و مۇنالىبۇنمۇھ و هەستىرىدىن بە طوناھ نىيە بە تەنھا وەكى تىئۇرى سايکۈلۈزى ئىممان دەلىت، بەڭلىكى سروشىتى و فىزىيەكى سروشىتى و فىزىيەكى كاتى خۇمان بىرىن و ساتەكانى بە ھەممىشە رېطىرن لەقۇنى نىيە بە شىيۆقىيەكى سروشىتى و فىزىيەكى كاتى خۇمان بىرىن و ساتەكانى بە ئاطابىيەتە ئىرېتەنەتەۋو))⁽⁴¹⁾، ھەرۋەھا تىروانىن بۇ ئىينىدە بە ھەمو رووداۋو و وىنەكانىيەتە بە ھۇى راپردووچو، ئەم رووداۋو و روڈانەش كە كورتىراونەتەتەۋو، بۇ بىسۇودىيان دەطقىرىتەتەۋو لە ذىيانى ئەن دەرقەتى يان دەرقەتى ھىنانەئارايان بۇ جارىكى تر ھەلەطىراۋ، خاۋىرىنىتەۋو و خىراڭىرىنىش لە دەقەكاندا بۇ زۇرى و قىسىم و بايەخى ئەن دەرقەتى دەطقىرىتەتەۋو لە دووبار ئەگەر دەقەكاندا كاتىك كە دووبار دەقىرىتەتەۋو، كاتىك دووبار ناكىرىتەتەۋو كەم بايەخىان لە دەقەكاندا دەردىكەمۇيت.

ديارده ھونە رىيە كان

بە طشتى دەقتوانىن ضەند دىياردىتەكى ھونقىرى نوي لە وىنەتى ھونقىرىي ضيرؤكى كوردى دواى راڭقىرىندا بەمدى بىكەن كە بىرىتىن لەمانە:-

يەكتەم/ دىياردىتى ھەلۇقشاندەتەۋو و دابەشكىرىدىن:

ئەم دىياردىتەخۇى لە دابەشكىرىدىن و ئەخشاندىن مىتۇدى رىرەتى طېرانمۇھ دەبىنیت، لە رېطەتى ھىنانەئاراى كۆملەتكەن كەتسايتى بۇ نىيۇ ضيرؤك لە ئەرەپ خەراۋەكانى نىيۇ كۆملەطا (مندال، ذن، كريكار، خويىندا، زېلىرىز) و تىكەلبۈونى رووداۋەكان و دزەكىرىنى كەتسايتى نوي لە ضەند لایەتكەتەۋ بە ھۇى تەكىنەكانمۇھ، ھەرۋەھا دابەشكىرىدىن بىناتى دەقەكان بۇ ضەند يەكتەمەك و ھەقىيەتكەن وينقىتەكى لەخۇرەتتىت و دابەشكىرىدىن دەقەكان بە ئىيى ئىتەكانى ناونىشان، ئەمانە وەكى شىواز طقىرىيەك ئەنۋەرەتلىك، لە زنجىر ئەتكەن ئەزمۇون ئە رووداۋ و ھەلۇيىستى رېكخراۋ و طونجاۋاد، لە ئىنائى بەدىيەنانى وينقىتەكى طشتى و نويدا دوور لە وىنەتى باو.

ئەمە نەڭ لە ئاستى رووداۋاد، بەڭلىك لەسقىر ئاستى زمانىشدا، ضۇنکە زمان بازنتەي واتا و دەلالەتى فراوانكراوەتەتەۋو و ھاواواتا و دۇزاڭاكانىشى بۇ ملەكتىن كراۋە، ئەقناقىت زمانى ئامازدەدار بىدەقەنلى لەخۇرەتتىتەۋ كە خۇى لە رەقىزەكان و خەتون و رەقەتەكاندا دەبىنیتەتە، لەڭىل ئەتمەشدا ضرىي و فرىقىي وەكى كار دانمۇتىك بۇ بىدەقەنلى كە ئەنۋەرەتلىك بۇ لەتەۋ بەر جەستە بۇوە، ئەمەش خۇى لە بلاجۇونمۇھ زمانى شىعىريدا دەبىنیتەتە، زمانىك كە بۇوە بە كەرسەتى ضيرؤك و مەقبەستەتكەتى، لە بىرى ئەتەۋ ئامراز بىت و، لە طېرانمۇھ نويدا ھەردوو زمانى شىعىر ئەضىرۇك لە ضيرؤك دواى راڭقىرىن بە ئاوىتەكراوى بەمدى دەكىرىن.

دۇوقم/ جوولەتى وينەكان:

كەلەتكەبۈونى يادقاۋىتەكان و رووداۋەكانى راپردوو لە ئەندىشەي ضيرؤكنووسدا، كەلەتكە بۈونى وينەكانى لىيەكتەتەتەۋو، ئەم وينەكانى كە لە جىيەتلىك بۈوندا كاتىان زۇر دۇويت لەڭىل دەرقەتىدا، ھەق بؤيە ضيرؤكنووسى دواى راڭقىرىن زۇر لەم وينەكان ھەق بە كەلەتكە كراۋى دەخاتە ضيرؤكەتەۋ و ملەكتىشىيان ناكات بۇ ھەقىيەكى لۇجيکى و ئەمە بۇ خويىنچى جىدەھىلەت، ئەتەتەتە خويىنچى ئامادەتى تەمواوى لىكداۋەتەۋو و بەتەداپسونى واتاكان دەبىت. حالەتەكانى كات

⁽⁴¹⁾ كاروان عمۇتىر كاڭسۇور، ضاۋىتىكەتەن، طۇظارى ((رامان)), ذ (69)، 2002/3/5، ل 111.

ئاویتە و تىكەل دەكىرىت بە شىتبەستن بە دەسکەمەتكانى تەۋىزم ھوش و تەكىنەتكانى تر لە رېكخىستى ئەقىيەتكاندا و لە رېطەيانقاۋە ئەقىيەتكان بەرجەستە دەكەن، ھەممۇ ئەمانقەش لە يەكتەيەكدا كۈدەكىرىنقاۋە و لە خانەتى وينەتەكى طاشتىدا كە نزىكە لە وينەتى شىعەرەتتە، ضۇنکە وينەكان ضىتىر وينەتەكى وەسفى جىطىر نىن و لە رېطەتى ئاویتەكىدىنى وەسف و طېرانقاۋە، جولەدار دەبن.

سىيەم/ كات و شوين:

ئامرازىكىن بؤ دروستكىرىدى فەزايى تىرووانىن و طۇشە نىطايى فەلسەفييانە و ئەندىشەمىي و طەيمانكراو بە رېكخىستىكى نامەتلىف و نەخوازراو و ناباۋقاۋە، لە رېطەتى طواستتەۋە شوين و كاتقاۋە، تەنانەت و قىسەكانىش روانچىتەكى فيكىرى لە شىتەۋەتە و هەلۋىستى نووسەر دەرەخت.

ضوارەم/ تەكىنەتكانى سىيەتمائىتەكان:

بەكارھىنانى تەكىنەتكانى سىيەتمائىتەكان و ئەكەن فلاشباتى خىراكىرىدىن و خاوكىرىنىقاۋە و ئەمانى دى و ئاویتەكىرىدىان لە ئىكەماتى بىنیاتى دەقى ضىرۇكدا، بؤ خۇي دىياردەتەكى نوي و ھاوضەرخە.

تىنچەم/ قۇلایيەتكانى نەست:

شىتبەستن بە خەون و يادەۋەری و تىۋەتكان و بىرەتكانى تر، قۇولبۇۋەتى زىاتر لە قۇلایيەتكانى نەست و بەدەستھىنانى دەسکەتەت و نويكەرنىقاۋە و تازەكەرنىقاۋەلىكەمۇتەتەۋە بە تايىقى دەسکەمەتكانى دەرەونناسى شىكارى فرۇيدى و ئەمانى تر. كەۋاتە لە دواى راثقىرىن دۇوركەمەتنىقاۋە بەمدى دەكەتىن لە ضەند تەكىنەتكانى باو و رووكرىنە زمان و تەكىنەتكانى نوي بەرجەستە كراوة، ھەمۇلى خويىندەتەۋە خود و رەنطدانەتەتكانى لەسەر واقىعەدai لى دەكتەپەتەۋە، ئەمەش لەتىنەناوى طۈرىندا بۇۋە نەڭ و ئەكەن خۇي بىھەلەنەتەۋە. ضىرۇك لەدوای راثقىرىن ھەنطاۋى طقورەتى ناوا و قۇناغى دامەزراندىن و ئەزىز مۇونەتلىرى بىریۋە و قۇناغى دۆزىنەتەۋە خود و ناسنامەتى دامەزراندۇر، قۇناغى خويىندەتەۋە شوين و كات و سىماكانى ترى ئەمانەتى دەقىت ئى كردوۋە، لەتىنەناوى دامەزراندىن ناسنامەتەكى تايىھەت بە خوددا.

((ئەنجام))

- بەشەكانى تەكىنەتى طېرەنەتە لە وىنەتى ھونەرى ضىرۇكى نویى كوردى ئەتو سالانەدا لە ھەندىكىاندا نويكىردنەتە زۇريان تىدا كراوة بە تايىبەتى جۈرەكانى طېرەنەتە لە ئاوىتەكردىنى جۈرى طېرەنەتە رەذنامەنۇسىي و هي دى،
- شىوازەكانى طېرەنەتە لەدوای راڭرىنەتە زىاتر خودىن، ئەطەقىرىنى تىشتر بابەتى بۇونە.
- لە ھۆيەكانى طېرەنەتە لە وەسفدا ئاوىتەكردىنى لەطەقل طېرەنەتەدا بەمدى دەكىرىت كە بە ھۆيەتە وىنەتى بىزىو دروست بۇونە.
- لە دايەلؤطدا كەسايەتى و زمانى بىطانە ئاوىتە كراون.
- لە كاتى طېرەنەتەدا كۆمەلەيك نويكارى كراوة و تەكىنەتى نوی ھېنرراوەتە ئاراوة.

((سقراطی کان))

بە زمانی کوردى:

1. د. ئىسماعىل ئىبراھىم سەعىد، ئەندەبى رؤذنامەنۇسىي كوردىي بەغدا، (1970-1974) قۇناغىكى نوى، دەزطاي رؤشنىرى و بلاوكىردىنەۋەتى كوردى، بەغدا، 2005.
2. ثېرىزسابىر، بىنای ھونتىرىي ضىرۇكى كوردى (لە سقراطىدا تا كۈتاپى جەنطى دووچىمى جىهانى)، ضاشى يەكتەم، دەزطاي ضاش و ئەخشى سقىردىم، سليمانى، 2001.
3. رەئوف بىيەتلىرىد، كۆي ضىرۇكەكانى، ضاشى يەكتەم، دەزطاي ضاش و ئەخشى سقىردىم، سليمانى، 2006.
4. سەممەد ئەحمەد، نمايشى جەستە بىيەنەتكان (كۆمەلة ضىرۇك)، ضاشى يەكتەم، بىنکەتى ئەندەبى و رووناكىرى طەلاۋىذ، سليمانى، 2001.
5. سىامەند ھادى، كۆمەلة ضىرۇكى (يادقاۋىرىيەكانى كۈلانىكى خاتۇوركرارو)، ضاشى يەكتەم، يانەتى قەلتەم، سليمانى، 2006.
6. د. شوکرييە رەسىول، تەكىنەكى طېرائىقە لە ضىرۇكەكانى (مارف بەزىنچى)دا، ضاشى يەكتەم، يەكتى نۇوسقراانى كورد - لقى كەركوك، 2005.
7. شىئىززاد حەلسەن، كۆمەلة ضىرۇكەكانى، ضاشى يەكتەم، دەزطاي ضاش و بلاوكىردىنەۋى ئاراس، ھەتولىر، 2005.
8. عەبدوللە سقراج، ضىرۇكى (رۇذبەھى رۇذبەيان)، طۇظارى ((رامان))، ذ (13)، 5/تموز 1997، ل 103.
9. عەتا مەممەد: ضىرۇكى (رېطة مردووەكان)، رامان، نمارە (13)، ھەتولىر، سالى 1997.

10. د. فقرهاد ثيربال، ثقانة خورهكان (كؤمئلة ضيرؤك)، ضاڻي يهڪم، دهڙطاي هامون، 2005.
11. کاروان عومهـر کاكـتسور، كـؤمـلـهـ ضـيرـؤـكـيـ (ـئـهـسـيـشـيـلـؤـنـ)، ضـاـڻـيـ يـهـڪـمـ، دـوـوـقـمـ، ضـاـخـانـهـىـ شـظـانـ، سـلـيمـانـيـ، 2005.
12. محـمـمـدـ فـقـرـيقـ حـمـسـقـنـ، كـؤـمـلـهـ ضـيرـؤـكـيـ (ـمـلـوـانـكـهـيـ سـتـيلـ)، ضـاـڻـيـ يـهـڪـمـ، دـهـڙـطـايـ ضـاـثـ وـ بـلـأـوـكـرـدـنـهـوـيـ ئـارـاسـ، هـتـولـيـرـ 2003.
13. نـارـينـ سـديـقـ مـامـ کـاـکـ مـيرـخـانـ، شـهـتـؤـلـىـ هـؤـشـ لـهـضـيرـؤـكـيـ نـويـيـ کـورـديـداـ (ـ1970ـ ـ1980ـ)، نـامـهـيـ مـاجـسـتـيرـ، بـلـقـشـيـ زـمانـيـ کـورـديـ، کـوـلـيـجـيـ ٿـرـوـرـدـهـ (ـئـيـنـ روـشـدـ)، زـانـکـوـيـ بـهـغـداـ، 2004.
14. دـ.ـ نـهـجمـ خـالـدـ ٿـقـلـوـقـنـىـ، تـهـكـنـيـكـىـ دـاـيـهـلـؤـطـلـهـ هـنـدـيـ نـمـوـنـهـىـ هـاـوـضـهـرـخـىـ کـورـتـهـ ضـيرـؤـكـيـ کـورـديـداـ، ضـاـڻـيـ يـهـڪـمـ، دـهـڙـطـايـ شـهـفـمـقـ، کـتـرـكـوكـ، 2006.
15. نـمـوزـادـ ٽـهـمـمـهـ ٽـهـسـوـدـ، ٽـهـزـمـوـنـىـ خـوـيـنـدـنـهـوـةـ (ـضـقـنـدـ لـاـثـقـرـيـهـيـكـىـ رـقـخـنـهـيـ)، ضـاـڻـيـ يـهـڪـمـ، دـهـڙـطـايـ ضـاـثـ وـ ٽـهـخـشـىـ سـهـرـدـقـمـ، سـلـيمـانـيـ، 2006.

بـة زمانـي عـمر قـبي:

1. برنارد دي فوتو، عالم القصة، ترجمة: د. محمد مصطفى هدارة، ط 1، القاهرة، 1969.
2. جميل شاكر- سمير المرزوقي، مدخل الى نظرية القصة، ط 1، دارالشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1996.
3. د. شجاع العاني، قراءات في الأدب والنقد، ط 1، منشورات إتحاد الكتاب العرب، دمشق، 2000.
4. عبدالعالـي بو طـيب، مستويـات دراسـة النـص الروـائي، ط 1، مطبـعة الأمـنية، دمشق، 1999.
5. ليـون سـيرـمـيلـيانـ، بنـاء المشـهـد الروـائـيـ، تـرـجمـةـ: فـاضـلـ ثـامـرـ، الثـقـافـةـ الـأـجـنبـيـةـ، السـنـةـ السـابـعـةـ، العـدـدـ الثـالـثـ، بـغـادـ، 1987ـ.
6. فـاضـلـ ثـامـرـ، الصـوتـ الآـخـرــ الجوـهـرـ الحـوارـيـ لـلـخـطـابـ الـادـبـيـ، ط 1، دارـالـشـؤـونـ الثـقـافـةـ العـامـةـ، بـغـادـ، 1992ـ.
7. دـ. مرـادـ عـبدـالـرحـمـنـ مـبرـوكـ: بنـاءـ الزـمـنـ فـيـ الرـوـايـةـ الـمـعاـصرـةـ، دـ.طـ، مـطـابـعـ الـهـيـئـةـ الـعـامـةـ الـمـصـرـيـةـ لـلـكـتابـ، مـصـرـ، 1994ـ.

((خلاصة البحث))

كان وما يزال الأدب الكردي المرأة الحقيقة التي تظهر فيها معاناة وطموح هذا الشعب المكافح من أجل نيل حقوقه المشروعة والتي ضحى من أجلها بالغالبي والغليس، في هذا الظرف وبمرور الزمن تراكمت مادة جيدة ورصينة ليتناولها الأدباء في نتاجاتهم الأدبية لاسيما القصصيين وبالرغم من مرور القصة الكردية في مدة النصف الأول من سبعينيات القرن الماضي (1970-1974) بنوع من الإنعاش والنمو لكون تلك الحقبة شكل مرحلة مهمة من تاريخ الأدب الكردي حيث إتبع المبدعون من القصصيين التكتيك الحديث في صياغة أعمالهم. إلا أن الظروف السياسية فيما بعد وضعت كثيراً من القيود أمامهم لذا إكتفوا بالتعبير بشكل غير مباشر في مواضعهم من خلال استخدام الرموز والإيحاءات.

وفي حقبة ما بعد الإنقاضة (2003-1991) تهيات الأجواء المناسبة للإنعاش وصدرت عدد كبير من النتاجات القصصية على شكل مجاميع او مفرادات نشرت في الصحافة وفي الوقت نفسه أصبح هذا الكم الغزير من النتاجات مادة جيدة للبحوث العلمية والأكاديمية.

ومن هنا جاء اختيار (تكنولوجيا السرد في الصورة الفنية للقصة الكردية الحديثة في كردستان الجنوبية/ 1991-2003) عنواناً لهذا البحث الذي يتتألف من المقدمة وخمسة مباحث وكما تقتضي ضوابط منهج البحث العلمي، كرست المقدمة لتبيان أهمية الموضوع وضرورته ومدى دراسته عموماً ومن ثم مكونات البحث، وأهم مصادره ومراجعه عرضاً وتحليلياً.

وتتناول المباحث الخمسة على التوالي : أهمية السرد وأنواعه وأساليبه ووسائله وزمانه.

وتتضمن خاتمة البحث أهم الإستنتاجات التي توصل إليها الباحث في سياق تحليلي قدر الإمكان.